

Red. Kornelia Czerwińska, *Wybrane aspekty rozwoju małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017, ss. 232.

Zagadnienia dotyczące rozwoju człowieka, poczynając od jego narodzin aż do późnej starości, cieszą się dużym zainteresowaniem różnych dziedzin naukowych. Obserwacja zdobywanych i rozwijanych umiejętności przez małe dziecko w pierwszych latach życia jest czymś fascynującym zarówno dla badaczy zagadnienia, jak i dla rodziców. Nabywanie tych podstawowych umiejętności pozwala bowiem na aktywne funkcjonowanie w otaczającej dziecko rzeczywistości. Tym pierwszym i podstawowym środowiskiem rozwoju małego człowieka jest rodzina, która dostarcza mu wzorców zachowania i wykonywania różnych czynności. Jest miejscem, które powinno stwarzać dziecku warunki do rozwoju różnych aktywności, stymulować rozwój poznawczy oraz zaspokajać jego potrzeby.

Zadanie to staje się bardziej skomplikowane i wymagające, gdy rozpatruje się rozwój dzieci z niepełnosprawnościami. Sytuacja rodzin, które wychowują dziecko z niepełnosprawnością, jest zdecydowanie odmienna od tej, w jakiej znajdują się rodziny posiadające dzieci pełnosprawne. Ci pierwsi muszą sprostać licznym trudnościom w procesie wychowania swojego dziecka, które dotyczą wielu sfer ich funkcjonowania, do czego najczęściej nie byli przygotowani. Jednym z fundamentalnych problemów związanych z przyjściem na świat niepełnosprawnego dziecka, z jakim muszą zmierzyć się rodzice, to wstrząs emocjonalny po uzyskaniu informacji o chorobie dziecka, który często w literaturze opisany jest jako *przeżycie żałoby po stracie zdrowego dziecka*. Najczęściej wyróżnia się etapy, przez jakie przechodzą rodzice w procesie przystosowania do zaistniałej sytuacji, takie jak: okres szoku, kryzysu emocjonalnego, pozornego przystosowania się oraz konstruktywnego przystosowania się. W tym miejscu należy podkreślić, że niestety nie każda rodzina dochodzi do tego ostatniego etapu, fiksując się na którymś wcześniejszym.

Dziecko z niepełnosprawnością w różnych aspektach funkcjonowania, to temat bardzo aktualny i nierzadko podejmowany w literaturze, dyskusjach, analizach naukowych, lecz także w codziennej egzystencji ludzi. Cieszy zatem fakt, iż tej właśnie

ambitnej próby podjął się zarówno redaktor naukowy, jak i autorzy recenzowanej publikacji. Dodajmy, skutecznie i z niezwykle interesującymi naukowo i praktycznie wnioskami. Warty podkreślenia jest fakt, że recenzowana publikacja dotyczy specyfiki funkcjonowania dzieci z określoną niepełnosprawnością, tj. z niepełnosprawnością wzroku, co pozwala na głębszą analizę tego właśnie zagadnienia.

Recenzowana książka pod redakcją Kornelii Czerwińskiej to zbiór artykułów różnych autorów, koncentrujących się na problematyce rozwoju małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku. Wspomniana pozycja ma ogromną wartość edukacyjną, gdyż podkreśla znaczenie, jakie ma starannie zorganizowana opieka względem dziecka z niepełnosprawnością wzroku, służąca wypracowaniu mechanizmów kompensujących ograniczenie widzenia, bądź jego braku. Wczesne wspomaganie rozwoju, i wszelkie oddziaływania wspierające oraz pomocowe skierowane są do całego systemu rodzinnego.

Prezentowane opracowanie składa się z siedmiu rozdziałów opracowanych przez różnych autorów. Każdy rozdział tworzy osobną część dotyczącą określonej sfery rozwoju. Pierwszy, autorstwa Kornelii Czerwińskiej, zatytułowany *Środowisko rodzinne małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku*, wydaje się logicznym i dobrze przemyślanym wprowadzeniem w tę trudną i wymagającą tematykę, a także konsekwencją prezentowanej przez autorów postawy, kluczowego znaczenia rodziny w prawidłowym rozwoju dziecka z niepełnosprawnością wzroku. Autorka podkreśla ogromne znaczenie systemowego ujęcia rodziny, w której przyszło na świat dziecko z niepełnosprawnością wzroku. Zwraca uwagę na tak ważne zagadnienia, jak przystosowanie się rodziców do tej nowej, wymagającej roli opieki i wsparcia dziecka z niepełnosprawnością wzroku oraz wskazuje na to, co może pomóc rodzicom w przystosowaniu do roli rodzica dziecka niewidomego czy słabowidzącego. Duże znaczenie odgrywa tu wychowanie rewalidacyjne, któremu również autorka poświęciła uwagę, podkreślając trudy związane z długotrwałym i wielowymiarowym procesem wychowania dziecka z niepełnosprawnością wzroku, który przebiega w szczególnych okolicznościach, determinowanych skutkami zaistniałej choroby. Rozdział kończy opis przypadku rodziny z dzieckiem z niepełnosprawnością wzroku, co pozwala na pełniejsze zrozumienie i analizę prezentowanego zagadnienia.

Drugi rozdział poświęcony rozwojowi emocjonalno-społecznemu małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku, autorstwa Małgorzaty Witkowskiej, traktuje o trudnościach związanych z kształtowaniem się relacji przywiązania dziecka z

rodzicami. Proces powstawania więzi między rodzicem a figurą przywiązania (najczęściej matką), jest fundamentalny dla dalszego rozwoju dziecka i kształtuje się mniej więcej do trzeciego roku życia. W tym okresie rodzice powinni zaspokajać potrzeby dziecka i aktywnie wchodzić z nim w interakcje (np. uśmiechać się, kiedy ono się uśmiecha, reagować na jego aktywności). Konieczne wydaje się zatem zwrócenie uwagi czytelnika na potencjalne problemy rozwojowe w sferze emocjonalno-społecznej dzieci z niepełnosprawnością wzroku, takie jak: trudności rozwoju świadomości własnego „ja”, trudności w wyrażaniu i odbieraniu emocji czy właśnie kształtowanie bezpiecznych form przywiązania. Autorka, poza dokładną charakterystyką wspomnianych trudności, wskazuje na sposoby postępowania wychowawczo-rewalidacyjnego zarówno rodziców, jak i terapeutów, tworząc tzw. „strategię uczenia interaktywnego”.

Rozwój poznawczy małych dzieci z niepełnosprawnością wzroku został opisany przez Kornelię Czerwińską, Joannę Stępińską oraz Dominikę Wiśniewską. Autorzy zwracają uwagę na fakt trudności w jednoznacznym określeniu możliwości poznawczych dzieci z niepełnosprawnością wzroku, co związane jest z brakiem odpowiednich narzędzi albo ich niską rzetelnością, biorąc pod uwagę wiek diagnozowanego dziecka. W rozdziale tym Czytelnik znajdzie charakterystykę czterech podstawowych sfer rozwoju poznawczego oraz opis nabywania przez dziecko z niepełnosprawnością wzroku określonych kompetencji w ramach rozwoju poznawczego. Tekst wspomnianych autorów jest niezwykle cenny, ze względu na jego praktyczny i edukacyjny charakter, co w odniesieniu do tak ważnego zagadnienia, jest wartością nieocenioną.

Kamila Miler-Zdanowska jest autorką czwartego rozdziału recenzowanej publikacji, dotyczącego rozwoju komunikacji językowej u dzieci niewidomych i słabowidzących. Autorka zwraca szczególną uwagę na rolę zmysłu słuchu i wzroku w rozwoju mowy, a także na trudności w nabywaniu tej umiejętności przez dzieci, u których występuje ograniczenie widzenia lub jego brak, zwłaszcza problemy w rozwoju komunikacji niewerbalnej. Rozwój mowy u dzieci niewidomych lub słobowidzących, to proces niezwykle skomplikowany i jego powodzenie zależy od wielu czynników. Również w tym rozdziale pojawił się opis procesu nabywania kompetencji przez dzieci z niepełnosprawnością wzroku, tym razem w zakresie mowy, który autorka podzieliła na określone lata życia.

Specyfikę trudności w funkcjonowaniu wzrokowym dzieci słabowidzących na kolejnych etapach rozwoju widzenia opisała Małgorzata Walkiewicz-Krutak. Autorka kieruje uwagę czytelnika na fakt, że dziecko z niepełnoprawnością wzroku ma szansę rozwinąć swoją sprawność wzrokową i efektywnie z niej korzystać tylko wtedy, kiedy będzie poddane wspomaganemu rozwojowi widzenia od pierwszych miesięcy życia. W rozdziale tym czytelnik znajdzie szczegółową charakterystykę rozwoju widzenia z wyraźnym zaakcentowaniem znaczenia rozwoju widzenia i rozwoju poznawczo-społecznego.

Kolejny tekst poświęcony został tematyce rozwoju motorycznego i orientacji przestrzennej małych dzieci niewidomych. Elżbieta Łobacz-Kloosterman przedstawia możliwości niezależnego, celowego, samodzielnego, ale także bezpiecznego poruszania się w otoczeniu przez dzieci niewidome, co ma ogromne znaczenie dla rozwoju człowieka. W rozdziale tym nie zabrakło gruntownego opracowania specyfiki rozwoju motorycznego dzieci niewidomych, które autorka wzbogaciła o analizę badań w tym zakresie. Tym, co przyciąga największą uwagę, jest zaprezentowanie autorskiego modelu wspomaganego rozwoju orientacji przestrzennej i samodzielnego poruszania się małych, niewidomych dzieci, który składa się z pakietu metod diagnostycznych. Niezwykłym walorem tego rozdziału jest fakt, że opisane tu zabawy oraz sposoby postępowania z małymi dziećmi niewidomymi mogą być modyfikowane i dostosowywane do potrzeb oraz możliwości konkretnego dziecka, ale jednocześnie stanowi gotowy i spójny program.

Autorki ostatniego rozdziału, Małgorzata Walkiewicz-Krutak i Paulina Kalisz pozostają w tematyce rozwijania umiejętności w zakresie orientacji przestrzennej i poruszania się małych dzieci niewidomych. W rozdziale dokonano charakterystyki wielu różnych czynników, zarówno bezpośrednich, jak i pośrednich determinujących rozwój umiejętności decydujących o orientacji w przestrzeni i rozwijaniu samodzielnego poruszania dzieci niewidomych w wieku niemowlęcym i poniemowlęcym. Również w tym rozdziale znalazły się konkretne wskazówki terapeutyczne do pracy z dziećmi niewidomymi w różnym wieku.

Rozwój małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku w różnych obszarach funkcjonowania (poznawczego, emocjonalnego, społecznego czy językowego), a także sytuacja rodziny wychowującej dziecko niewidome lub słabowidzące, to zasadnicze odniesienia recenzowanej publikacji. Wydaje się, iż jest to refleksja, istotnie wpisująca się w lansowaną kulturowo i medialnie tendencję marginalizowania tego, co trudne i

związane z poczuciem oraz doświadczeniem szeroko rozumianych braków. Często nieobecność zgody na akceptację tego, co trudne – gdyż związanie z deficytem zdrowia – towarzyszy nierzadko odpodmiotowanie człowieka. Recenzowana praca to wartościowa próba zestawienia dotychczasowej wiedzy na wspomniane tematy, z nowym przeglądem. Cieszy fakt, że na przestrzeni ostatnich lat, w Polsce, wzrasta świadomość znaczenia wczesnego wykrywania problemów rozwojowych i podejmowania prób minimalizowania ich wpływu na funkcjonowanie człowieka. Również w tej recenzowanej pozycji czytelnik może odnaleźć użyteczne wskazówki do pracy z dziećmi z niepełnosprawnością wzroku, oparte na badaniach i analizach wybranych koncepcji teoretycznych, jak również opisach konkretnych przypadków.

Analiza badań i zaprezentowanych koncepcji teoretycznych, które znalazły się w recenzowanym tomie, są wyraźnym odzwierciedleniem zarówno zainteresowań teoretycznych autorów jak i wynikiem ich osobistych doświadczeń. Wartym zaznaczenia jest fakt, iż namysł nad problematyką, jaką jest rozwój małego dziecka z niepełnosprawnością wzroku, może wygenerować tyle ciekawych impresji, intuicji i wniosków. Jak się wydaje, to tylko nieliczne refleksje i dygresje, a raczej pewne intuicje związane z lekturą książki, która warta jest szczególnej uwagi, dlatego należy zachęcać do jej lektury nie tylko tych, którzy zainteresowani są naukowo opisywanym zjawiskiem, ale wszystkich, którym nie jest obojętny los drugiego człowieka.

Anna Dobrychłop